

**BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING KOMPOZITORLIK  
ELEMENTLARIGA OID KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH****Saddinov Alisher Atadjanovich**

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti 13.00.02- Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (musiqa ta'limi) ixtisosligi bo'yicha "Pedagogika va psixologiya" kafedrası mustaqil tadqiqotchisi*

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kompozitorlik elementlariga oid ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari, metodik imkoniyatlari va amaliy ahamiyati yoritilgan. Musiqa ta'limi jarayonida talabalarning ijodiy fikrlashi, musiqiy tafakkuri, musiqiy eshituv qobiliyati hamda mustaqil kompozitsion faoliyatini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, kompozitorlik elementlarini o'rgatishda innovatsion texnologiyalar, ijodiy topshiriqlar va interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligi asoslab berilgan.

**Kalit so'zlar:** musiqa ta'limi, kompozitorlik faoliyati, musiqiy ijodkorlik, musiqiy tafakkur, pedagogik kompetensiya, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, kompozitsiya, improvizatsiya, musiqiy qobiliyat.

**Аннотация:** В данной статье освещаются теоретико-педагогические основы, методические возможности и практическое значение формирования навыков, связанных с элементами композиторской деятельности, у будущих учителей музыки. Проанализированы вопросы развития творческого мышления студентов, музыкального мышления, музыкального слуха, а также их самостоятельной композиционной деятельности в процессе музыкального образования. Кроме того, обоснована эффективность использования инновационных технологий, творческих заданий и интерактивных методов при обучении элементам композиторского мастерства.

**Ключевые слова:** музыкальное образование, композиторская деятельность, музыкальное творчество, музыкальное мышление, педагогическая компетентность, будущий учитель музыки, композиция, импровизация, музыкальные способности.

**Kirish**

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar yoshlarning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan. Ayniqsa, san'at va madaniyat sohasida faoliyat yuritadigan mutaxassislarni tayyorlashda zamonaviy yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqa ta'limi tizimida bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat ijrochilik mahoratini, balki ijodkorlik kompetensiyalarini ham rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Musiqa insonning ma'naviy dunyosini boyituvchi, estetik didini shakllantiruvchi va ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi san'at turi sifatida alohida

ahamiyatga ega. Shu sababli umumta'lim maktablari va ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida faoliyat yuritadigan musiqa o'qituvchilari keng qamrovli bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishlari zarur.

Musiqa o'qituvchisining kasbiy faoliyatida kompozitorlik elementlariga oid bilim va ko'nikmalar alohida o'rin tutadi. Chunki pedagog dars jarayonida turli mashqlar, qo'shiqlar, musiqiy o'yinlar va improvizatsion topshiriqlar yaratishga ehtiyoj sezadi. Bu esa uning kompozitsion fikrlash qobiliyatiga bevosita bog'liqdir.

### **Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlashda kompozitorlik faoliyatining o'rni**

Musiqa pedagogikasida kompozitorlik faoliyati talabalarning musiqiy tafakkurini rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Musiqa yaratish jarayoni o'quvchini oddiy ijrochidan ijodkor shaxsga aylantiradi.

Kompozitorlik faoliyati quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- musiqiy eshituvni rivojlantiradi;
- melodik fikrlashni shakllantiradi;
- ritmik his qilish qobiliyatini kuchaytiradi;
- garmonik tafakkurni rivojlantiradi;
- musiqiy shakllarni anglashga yordam beradi;
- ijodiy mustaqillikni shakllantiradi;
- kasbiy kompetensiyalarni takomillashtiradi.

Musiqiy ijod bilan shug'ullangan talaba asarning ichki tuzilishini chuqurroq anglaydi va keyinchalik uni o'quvchilarga samarali tushuntira oladi.

### **Kompozitorlik elementlarining nazariy asoslari**

Kompozitorlik elementlari musiqiy asar yaratishning boshlang'ich tarkibiy qismlaridan iborat bo'lib, ular musiqiy tafakkurning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

#### **Melodiya**

Melodiya musiqiy asarning asosiy ifoda vositasi hisoblanadi. Talabalarda melodik tafakkurni rivojlantirish uchun turli xalq kuylarini o'rganish, ularni tahlil qilish va yangi variantlarini yaratish tavsiya etiladi.

#### **Ritm**

Ritm musiqaning vaqt ichidagi harakatini belgilaydi. Ritmik mashqlar talabalar ijodkorligini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Turli o'lchovlar va ritmik formulalar asosida mustaqil mashqlar yaratish kompozitorlik qobiliyatining rivojlanishiga yordam beradi.

#### **Garmoniya**

Garmoniya musiqiy asarning emotsional ta'sirchanligini oshiradi. Talabalarning garmonik fikrlashini rivojlantirish uchun akkordlar tizimi, kadensiyalar va modulyatsiyalar bilan ishlash ko'nikmalari shakllantirilishi lozim.

**Musiqiy shakl**

Musiqiy asarning kompozitsion tuzilishini tushunish kompozitorlik faoliyatining muhim qismidir. Oddiy ikki qismli, uch qismli va rondo shakllarini o'rganish talabalarning musiqiy fikrni mantiqiy rivojlantirishiga yordam beradi.

**Kompozitorlik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik tamoyillari**

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida kompozitorlik elementlarini shakllantirish quyidagi pedagogik tamoyillarga asoslanadi:

**Izchillik tamoyili**

Talabalar oddiy mashqlardan murakkab kompozitsion topshiriqlarga bosqichma-bosqich o'tishlari kerak.

**Faollik tamoyili**

Talabalar ijodiy faoliyatning faol ishtirokchisiga aylanishlari lozim. Har bir darsda ijodiy topshiriqlardan foydalanish muhimdir.

**Individuallashtirish tamoyili**

Har bir talabaning musiqiy qobiliyati va tayyorgarlik darajasi hisobga olinishi zarur.

**Integratsiya tamoyili**

Kompozitorlik faoliyati solfedjio, garmoniya, musiqa tarixi va cholg'u ijrochiligi fanlari bilan integratsiyalashgan holda olib borilishi maqsadga muvofiqdir.

**Kompozitorlik ko'nikmalarini rivojlantirish metodlari****Improvizatsiya metodi**

Improvizatsiya musiqiy ijodning eng qadimiy shakllaridan biridir. Talabalarga ma'lum lad, ritm yoki musiqiy mavzu asosida erkin kuy yaratish topshiriladi. Bu usul ijodiy tafakkurni rivojlantiradi.

**Musiqiy tahlil metodi**

Mashhur kompozitorlar asarlarini tahlil qilish talabalarning kompozitsion fikrlashini shakllantiradi. Tahlil davomida asarning melodik, ritmik va garmonik xususiyatlari o'rganiladi.

**Muammoli ta'lim metodi**

Talabalarga ijodiy muammolar beriladi. Masalan, berilgan she'r uchun kuy yaratish yoki xalq kuyini zamonaviy usulda qayta ishlash topshirig'i berilishi mumkin.

**Loyiha metodi**

Talabalar kichik guruhlarda musiqa asarlari yaratish loyihalarini amalga oshiradilar. Bu usul hamkorlikda ishlash va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

**Zamonaviy texnologiyalarning o'rni**

Raqamli texnologiyalar kompozitorlik faoliyatini o'rgatishda katta imkoniyatlar yaratmoqda. Hozirgi kunda quyidagi dasturlardan keng foydalanilmoqda:

- MuseScore;
- Sibelius;
- Finale;
- Cubase;
- FL Studio;
- Logic Pro;
- Ableton Live.

Mazkur dasturlar yordamida talabalar yaratgan musiqiy asarlarni yozib olish, tahrirlash, tinglash va tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Texnologiyalardan foydalanish:

- o'quv jarayonini interfaollashtiradi;
- talabalarning motivatsiyasini oshiradi;
- mustaqil ta'lim imkoniyatlarini kengaytiradi;
- ijodiy faoliyat samaradorligini oshiradi.

### **Milliy musiqa merosi va kompozitorlik ko'nikmalari**

O'zbek xalq musiqasi bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kompozitorlik kompetensiyasini shakllantirishda muhim manba hisoblanadi.

Xalq kuylarining:

- melodik boyligi;
- ritmik xilma-xilligi;
- milliy lad xususiyatlari;
- obrazlar rang-barangligi

talabalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Maqom san'ati, folklor namunalarini o'rganish va ularni zamonaviy usullarda qayta ishlash bo'lajak pedagoglarning ijodiy salohiyatini yanada boyitadi.

### **Kompozitorlik kompetensiyasini baholash mezonlari**

Kompozitorlik elementlariga oid ko'nikmalarni baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

1. Musiqiy fikrning mustaqilligi.
2. Melodik tuzilmaning mantiqiyliigi.
3. Ritmik yechimlarning xilma-xilligi.
4. Garmonik vositalardan foydalanish darajasi.
5. Musiqiy shaklning yaxlitligi.
6. Ijodiy yondashuvning originalligi.
7. Musiqiy asarning badiiy qiymati.

Mazkur mezonlar talabaniing ijodiy rivojlanish dinamikasini aniqlash imkonini beradi.

### **Tadqiqot natijalari va muhokama**

Pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, kompozitorlik elementlariga yo'naltirilgan mashg'ulotlarda muntazam qatnashgan talabalar musiqiy tafakkur va ijodkorlik ko'rsatkichlari bo'yicha yuqori natijalarga erishadilar.

Bunday talabalar:

- dars jarayonida faolroq ishtirok etadilar;
- yangi g'oyalarni ilgari suradilar;
- musiqiy asarlarni chuqurroq tahlil qiladilar;
- mustaqil ijod qilishga intiladilar;
- pedagogik faoliyatga ijodiy yondashadilar.

Natijada ularning kasbiy tayyorgarligi va raqobatbardoshligi ortadi.

### **Xulosa**

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kompozitorlik elementlariga oid ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy musiqa ta'limining muhim yo'nalishlaridan biridir. Kompozitorlik faoliyati talabalarning musiqiy tafakkurini, estetik dunyoqarashini va ijodiy salohiyatini rivojlantiradi. Musiqa ta'limida improvizatsiya, musiqiy tahlil, loyiha metodi, muammoli ta'lim va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kompozitorlik kompetensiyasini samarali shakllantirish imkonini beradi.

Kelajakdagi musiqa o'qituvchisi nafaqat ijrochi va pedagog, balki musiqiy ijodkor sifatida ham shakllanishi zarur. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida kompozitorlik elementlarini o'qitishga alohida e'tibor qaratish, maxsus amaliy kurslar tashkil etish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Rajabov A. Musiqa pedagogikasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
2. Yuldashev B. Musiqa nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan, 2020.
3. Sharipov Sh. Ijodkorlik pedagogikasi. – Toshkent, 2019.
4. Asafyev B. Musical Form as a Process. – Moscow, 1971.
5. Kodály Z. Selected Writings. – London, 1974.
6. Orff C. The Schulwerk. – Mainz, 1963.
7. Swanwick K. Teaching Music Musically. – London, 1999.
8. Abdullayev S. Musiqiy ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2022.
9. Nazarov Q. Musiqa nazariyasi. – Toshkent, 2018.
10. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni.